

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การจัดสวัสดิการสังคมนับเป็นปัจจัยสำคัญในการป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าว ซึ่งเป็นปัจจัยการสร้างโอกาส โดยการให้โอกาสกับคนจน คนด้อยโอกาส ซึ่งเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นในการลดปัญหาทางสังคมเป็นสิทธิพื้นฐานทางสังคม สร้างโอกาสให้กับคนจนบางกลุ่มลดความล้มเหลวของระบบตลาดและสร้างความสันติสุขให้เกิดแก่ผู้ยากไร้ (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2546, น.71-74) ซึ่งเป็นการพิจารณาถึงความจำเป็นของสังคม โดยรวมในอันที่จะทำให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี (Wellbeing) สวัสดิการสังคมจึงมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนตั้งแต่เกิดจนตาย และสมควรที่จะได้รับการดูแลให้เกิดคุณภาพแห่งชีวิต โดยเฉพาะการได้รับการขึ้นพื้นฐานที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต ซึ่งครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญ 7 ด้าน คือ การศึกษา(Education) สุขภาพอนามัย (Health) ที่อยู่อาศัย (Housing) การทำงานและมีรายได้ (Employment and Income Maintenance) ความมั่นคงทางสังคม (Social Security) บริการสังคม (Social Services) และนันทนาการ (Recreation) (วันทนี วาสิกะสิน และสุรางค์รัตน์ วสินารมณ, 2538,น.3) ทั้งนี้ อภิญา เวชชัย (2546,น.47)ได้กล่าวถึงเป้าหมายในการจัดสวัสดิการสังคม โดยภาพรวมของสังคมไทยมี 3 ระดับ คือ การแก้ไขความเดือดร้อนหรือบำบัดรักษาโดยใช้รูปแบบการสงเคราะห์การป้องกันปัญหา ซึ่งเน้นเรื่องการพัฒนาความรู้และการฝึกอาชีพ การพัฒนาศักยภาพความคิดและจิตใจ การพัฒนาให้มีอารยธรรม ซึ่งมุ่งให้คนมีสวัสดิการชุมชนขั้นต่ำ คือ การจัดสวัสดิการสังคมที่ครอบคลุมถึงการสังคมสงเคราะห์ การประกันสังคม และบริการสังคม โดยภาครัฐ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นองค์การพัฒนาเอกชนและภาคชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการบริการสวัสดิการสังคม โดยการกำหนดยุทธศาสตร์สวัสดิการสังคมการจัดทำนโยบายสวัสดิการสังคม รวมถึงการมองสวัสดิการสังคมเชิงนโยบายทางสังคมอย่างเป็นองค์รวม โดยใช้คนเป็นศูนย์กลางจึงสามารถป้องกันปัญหาและพัฒนาได้ นอกจากนี้ ยังมีการพิจารณาความหมายของสวัสดิการสังคมที่เป็นหน่วยวิเคราะห์ในระดับมหภาค(Macro) ที่ครอบคลุมระบบการจัดบริการสังคมให้กับประชาชนในภาพรวมและสวัสดิการสังคมในระดับจุลภาค (Micro) แต่ละชุมชน ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นสวัสดิการชุมชน (ชัยวัฒน์ หน่อรัตน์, 2544, น.259)

อาจกล่าวได้ว่าสวัสดิการสังคมที่เกิดขึ้นจะมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับบริบทที่จะจัดลักษณะใดเพื่อใคร ทั้งนี้ เนื่องจากทรัพยากรมีจำกัดจึงต้องมีการพิจารณาถึงความเหมาะสมในการกำหนดทางเลือกใช้ทรัพยากรเพื่อจัดสวัสดิการสังคมให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ดังนั้น การกำหนดนโยบายและการบริหารจัดการการจัดสวัสดิการสังคมจึงมีความจำเป็นเพื่อเกิดความเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดสวัสดิการสังคมในระดับจุลภาค ซึ่งในระดับพื้นที่แต่ละแห่งที่จะมีความแตกต่างในบริบทที่หลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดสวัสดิการชุมชนเป็นการจัดสวัสดิการสังคมโดยองค์กรชุมชนเพื่อสมาชิกในชุมชน และเป็นการจัดสวัสดิการสังคมจากบริบทต่างๆ อาทิ การจัดสวัสดิการฐานทรัพยากรซึ่งจะมุ่งเน้นเรื่องอาหารการจัดสวัสดิการจากฐานวัฒนธรรม ได้แก่ การเกื้อกูลและช่วยเหลือเครือญาติ การเกื้อกูลของระบบอุปถัมภ์ การจัดการของศาสนสถาน การจัดสวัสดิการจากฐานงานพัฒนา โดยชุมชนรับเอารูปแบบจากภายนอกเข้าไปดำเนินการในชุมชน กิจกรรมบางอย่างริเริ่มทำกันเองในชุมชน กิจกรรมบางอย่างก็ได้รับการสนับสนุนการจัดตั้งเบื้องต้นจากองค์กรภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น การจัดกลุ่มฅมปาณกิจ การจัดกลุ่มออมทรัพย์และการจัดกลุ่มกองทุนพัฒนาอาชีพ เป็นต้น (อภิญา เวชชัย, อ้างแล้ว, น. 143-148)

มูลเหตุจูงใจในการศึกษา

การจัดสวัสดิการชุมชนเป็นแนวคิดหนึ่งที่เน้นให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมที่จะวางรากฐานที่จะพัฒนาสังคมและชุมชนให้เข้มแข็ง มีระบบ มีการจัดการที่ดีในทุกระดับ โดยให้ชุมชนและประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและเน้นให้ความสำคัญในบริบทของความยากจน ความมั่นคงของมนุษย์ ทนทางสังคม และชุมชนการมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการชุมชน โดยมีแนวคิดพื้นฐานจากการออมทรัพย์ การผลิต ความเชื่อจิตวิญญาณ ความศรัทธา และมีเงื่อนไขความสำเร็จจากการนำความคิดใน 3 ส่วน ได้แก่ ภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และภาคชุมชนที่สำคัญ คือ จิตวิญญาณของผู้นำที่มีความคิดอุดมการณ์ และมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนอันจะสามารถทำให้ทุกคนเห็นประโยชน์ร่วมกันเป็นการกำหนดเป้าหมายที่แน่นอน ซึ่งทุกคนจะต้องไปให้ถึงและเป็นรูปธรรมที่เด่นชัด พร้อมกับมีความเชื่อมั่นไว้วางใจต่อกัน และท้ายสุดคือมีปัจจัยร้อยรัดอารมณ์ร่วมหรือความต้องการร่วมกัน สวัสดิการชุมชนจึงเป็นการสร้างหลักประกันในการดำเนินชีวิตของภาคประชาชน โดยมีหัวใจสำคัญ คือ การพึ่งตนเองและการช่วยเหลือเกื้อกูลกันตั้งอยู่บนพื้นฐานของการให้เกียรติเคารพ และการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเห็นคุณค่า และการมีส่วนร่วมทุกระดับเป็นการจัดสวัสดิการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางศาสนา ภูมิปัญญา และวัฒนธรรม

ท้องถิ่น ทั้งนี้ รูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนมีความหลากหลาย อาทิ การจัดสวัสดิการชุมชนที่มาจากองค์กรในชุมชน เช่น ชุมชนผลิตและธุรกิจชุมชนจากพื้นฐานดั้งเดิมในการประกอบอาชีพ ชุมชนเมือง หรือการจัดสวัสดิการผู้ยากลำบากประเภทต่าง ๆ โดยเครือข่ายองค์กรชุมชน (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2546, น.52) ด้วยความหลากหลายของรูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนที่มาจากบริบทในพื้นที่ที่แตกต่างกันไม่ว่าจะเป็นความต้องการหรือความจำเป็นของแต่ละกลุ่มเป้าหมาย เช่น การจัดสวัสดิการสำหรับเด็กควรเป็นด้านการศึกษา คนพิการควรจะเป็นการฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและอาชีพผู้ด้อยโอกาสควรจะเป็นเรื่องของการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่อยู่อาศัยและเศรษฐกิจ รวมถึงเอกลักษณ์ของชุมชน และบริบทของสังคมในเรื่องของวิถีชีวิตชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมชุมชน ปราชญ์ชุมชน ทูตทางสังคม และทรัพยากรของชุมชน ผนวกกับภาวะผู้นำการมีจิตสาธารณะความเชื่อความศรัทธาในศาสนาและประเพณี วัฒนธรรมที่ยึดเหนี่ยวชุมชนให้ดำรงอยู่ล้วนมีผลสืบเนื่องและเกี่ยวข้องกับรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของชุมชน ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่ศึกษาปัจจัยที่มีผลสำเร็จต่อการจัดสวัสดิการชุมชนเพื่อที่จะนำไปปรับใช้ในการส่งเสริมและพัฒนากิจการสวัสดิการสังคมในชุมชนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและรูปแบบสวัสดิการชุมชนขององค์กรชุมชน
- 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดสวัสดิการชุมชน
- 3) เพื่อเสนอแนะรูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชน

ขอบเขตของการศึกษา

- 1) ขอบเขตด้านเนื้อหา
 - ศึกษาแนวคิดและรูปแบบจัดสวัสดิการชุมชนจากกลุ่มตัวอย่างองค์กรชุมชนที่ประสบความสำเร็จ
 - ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดสวัสดิการชุมชนให้แก่คนในชุมชนและสมาชิกองค์กรชุมชน

2) ขอบเขตด้านพื้นที่

- จังหวัดปทุมธานี จังหวัดนนทบุรี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดสุพรรณบุรี และจังหวัดอ่างทอง

3) ขอบเขตด้านประชากร

- ประชากรกลุ่มตัวอย่าง คือ คนในชุมชนและสมาชิกองค์กรชุมชนในพื้นที่ 5 จังหวัดตามขอบเขตพื้นที่ จำนวน 250 คน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ทำให้ทราบปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดสวัสดิการชุมชน
- 2) ทำให้ทราบแนวคิดและรูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชุมชน
- 3) สามารถนำผลการศึกษาไปปรับใช้ในการส่งเสริมการจัดสวัสดิการชุมชนในชุมชนต่าง ๆ

นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

สวัสดิการสังคม หมายถึง ระบบการจัดบริการทางสังคม ซึ่งเกี่ยวกับการป้องกัน การแก้ปัญหา การพัฒนาและการส่งเสริมความมั่นคงทางสังคม เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้อย่างทั่วถึงเหมาะสมเป็นธรรม ทั้งด้าน การศึกษา สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การทำงาน และมีรายได้ กระบวนการยุติธรรม การบริการทางสังคม และนันทนาการ โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และเป็นสิทธิที่ประชาชนจะต้องได้รับ และมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคมทุกระดับ

ชุมชน หมายถึง หมู่ชน กลุ่มชน ที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็กอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกันมีวิถีชีวิตและผลประโยชน์ร่วมกัน

องค์กรชุมชน หมายถึง หมู่บ้านหรือชุมชนซึ่งเป็นองค์กรชาวบ้านที่มีการบริหารจัดการด้วยตนเองมีคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมแบบเป็นสมาชิก และไม่ต้องสมัครเป็นสมาชิกก็ได้ โดยมีความหลากหลายและประสบความสำเร็จในการจัดสวัสดิการชุมชน

รูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชน หรือรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมโดยองค์กรชุมชน หมายถึง รูปแบบการจัดสวัสดิการขององค์กรชุมชนที่มีวัตถุประสงค์ให้เกิดกิจกรรมเพื่อดูแลคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนตั้งแต่เกิดจนตาย

สวัสดิการชุมชน หรือสวัสดิการสังคมโดยองค์กรชุมชน หมายถึง การสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นใจของคนในชุมชน ซึ่งหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่จัดขึ้นเพื่อให้คนในชุมชนดีขึ้น อาจอยู่ในรูปสิ่งของเงินน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูลเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ผลของการจัดสวัสดิการชุมชน คือ ก่อให้เกิดรายได้ ลดรายจ่าย เกิดความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชนรู้สึกมั่นคงภาคภูมิใจอย่างอย่างมีศักดิ์ศรีและมีความสุข

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ หมายถึง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดสวัสดิการสังคมโดยองค์กรชุมชน ประกอบด้วย

การมีส่วนร่วม

- ผลประโยชน์ตอบแทน
- การขยายตัวของสมาชิก
- การเรียนรู้และการทำกิจกรรม
- การให้การยอมรับ
- การประสานงาน

สมาชิกองค์กรชุมชน คือ ประชาชนที่เป็นสมาชิกในชุมชนได้สมัครเป็นสมาชิกขององค์กรชุมชนทั้งแบบเป็นสมาชิกกลุ่ม สมาชิกสมทบของกลุ่ม

คนในชุมชน คือ ประชาชนทั่วไป เช่น เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้ใช้แรงงานที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่มีองค์กรชุมชนในพื้นที่